

Till: Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad

Ärende: Detaljplan för fastigheten Vinrankan 2 m.fl. i stadsdelen Midsommarkransen (14 bostäder och centrumverksamhet), Dnr 2023-18952

Telefonplans vännar lämnar härmed synpunkter på detaljplanen för Vinrankan 2 m.fl. i Midsommarkransen (14 bostäder och centrumverksamhet), diarienummer 2023-18952. Planområdet berör, förutom viktiga sociala och ekologiska aspekter, även ett riksintresse enligt miljöbalken, vilket ställer särskilda krav på planens utformning och en helhetssyn i stadsbyggnadsarbetet.

Sammanfattning

Planområdet Vinrankan 2 ingick tidigare i den större utökade detaljplanen för Centrala Telefonplan (dnr 2013-05016). En plan som efter hela tre presenterade detaljplanealternativ skjutits på framtiden bl.a. på grund av omfattande kritik om bristen på friyta/grönområden och risken för skada på riksintresset. Planområdet Vinrankan 2 har nu lyfts ut för att behandlas separat ”i en snabbare process”. Detta sker samtidigt som planeringen för området kring Telefonplan i stort har utvecklats till ett av Stockholms mest omfattande stadsutvecklingsområden, utan att en övergripande planeringsstrategi tillämpats.

Mot bakgrund av den fragmenterade planprocessen för Telefonplansområdet, där flera separata detaljplaner nu löper parallellt utan en övergripande strategi, vill vi betona vikten av att beakta helhetsverkan, inte minst på riksintresset. Det är avgörande att den planerade förtätningen inte underminerar områdets industrihistoriska, miljömässiga och kulturella värden. Detta kräver, vilket Länsstyrelsen också trycker på i sitt remissyttrande avseende detaljplanen för Centrala Telefonplan, en **samlad bedömning** av planens konsekvenser.

Mot bakgrund av detta bör planförslaget inte antas förrän:

1. En samlad bedömning gjorts av konsekvenserna av det stora antalet detaljplaner som antagits eller planeras antas i Telefonplansområdet.
2. Att den miljökonsekvensbeskrivning för hela det område som ingår i detaljplanen för Centrala Telefonplan (där Vinrankan 2 mfl tidigare ingick) och som Länsstyrelsen kräver genomförs innan arbetet med detaljplanen för Vinrankan 2 mfl går vidare. Länsstyrelsens krav på ett helhetsperspektiv ska inte frångås genom en fragmentering av planprocessen.
3. Exploateringen har begränsats till den utbyggnad som Kulturförvaltningen bedömt som förenlig med riksintresset.
4. De utlovade nya friytorna har säkerställts genom genomförandegaranti och en tydlig tidsplan.

Planens bakgrund

År 2004 antogs ett planprogram för Telefonplansområdet omfattade cirka 2 000 bostäder. En startpromemoria för planläggning av Västberga 1:1 m.m. vid Telefonplan (480 lägenheter), med utgångspunkt i programmet, antogs 2014. Programmet definierade ”den övergripande

struktur inom vars ram området kan utvecklas”. Programmet angav också att samordning kring övergripande frågor ska ske i takt med att arbetet med olika detaljplaner fortskred.

Sedan planprogrammet antogs har delar av kvarteren Tvåflingan, Timotejen och Telefonfabriken bebyggts. Bebyggelsen motsvarar i stort det som beskrivs i programmet. Under senare år har dock ett antal detaljplaner som inte följer de riktlinjer som dras upp i programmet antagits, t ex i kvarteret Timotejen (dnr 2013-08755 och dnr 2013-12715) där bostäder byggs i ett område som in planprogrammet ansågs olämpligt p.g.a. det bullerstörda läget. I kvarteret Telefonfabriken har ett bostadshus vars volym är mer än dubbelt så stor som den byggnad, det tidigare s.k. Designens hus, uppförts (dnr 2012-18230). Även planerna för kvarteret Tvåflingan, dvs detaljplanen för centrala Telefonplan (dnr 2013-05016) avviker från intentionerna planprogrammet.

Planerna har också successivt utökats till att innefatta en överdäckning av södra delen av tunnelbanespåret (dnr 2023-15330), delar av Västbergaskogen, Hökmossen och smalhusområdet (dnr 2013-05016) och grönområdet i anslutning till Lurparken (dnr E2025-01158).

Det totala antalet bostäder som nu planeras i Telefonplansområdet har därmed utökats till 5 400 – alltså nästan tre gånger så många som i det ursprungliga planprogrammet.

Fragmenterad planprocess gör att övergripande vision saknas

I startpromemorian för planarbetet med kontorsbyggnaden på det överdäckade tunnelbanespåret konstaterade stadsbyggnadskontoret att programmet inte längre är aktuellt (dnr 2023-15330). Det betyder i sin tur att det numera saknas en övergripande vision och en sammanhållen konsekvensanalys för det omfattande utvecklingsarbete som pågår kring Telefonplan.

Samtidigt fortsätter fragmenteringen av planarbetet. I samband med samrådet för Centrala Telefonplan (2013-05016) meddelade stadsbyggnadskontoret att vissa delar av området skulle brytas ut och hanteras i separata detaljplaner, bland annat området intill Västbergaskolan, där det i dag finns ett särskilt boende, samt den planerade överdäckningen av den södra delen av tunnelbanespåret (dnr 2023-15330).

Nu sker ytterligare uppdelning genom att detaljplanen för Vinrankan 2 hanteras fristående från sitt ursprungliga sammanhang. Efter Vinrankan 2 följer de så kallade kvarter 6 och 7 i det tidigare detaljplaneförslaget för Centrala Telefonplan. Fragmenteringen förstärks också av att Exploateringsnämnden nyligen beslutat om markanvisning för ett nytt planområde vid Pingstvägen, intill Lurparken och nära Ericssons industrianläggning (dnr E2025-01158), i ett grönområde som i det ursprungliga planprogrammet angavs som värdefullt/mycket värdefullt.

Vikten av samordning när planer hänger samman funktionellt och geografiskt

Planeringen kring Telefonplan är ett tydligt exempel på hur flera detaljplaner hänger samman såväl funktionellt som geografiskt. Därtill är området kring Telefonplan föremål för en exceptionellt hög exploatering: cirka 5 400 bostäder planeras inom en yta om endast 0,4 kvadratkilometer. Som jämförelse kan nämnas att det i de närliggande stadsutvecklingsområdena Aspudden och Midsommarkransen planeras cirka 1 300–1 600 bostäder inom ett programområde om cirka 2 kvadratkilometer. I Fruängen planeras cirka

1 000 bostäder inom ett programområde om cirka 1,3 kvadratkilometer. I dessa fall har staden valt att tillämpa en samordnad planeringsstrategi – men inte vid Telefonplan.

Detta är särskilt anmärkningsvärt eftersom den mycket begränsade ytan i kombination med en hög exploateringsgrad kräver en noggrant avvägd helhetsbedömning. Att driva igenom flera separata detaljplaner utan en samlad konsekvensanalys motverkar målet om att skapa en sammanhängande och socialt hållbar stadsstruktur. Risken är överhängande att grönstruktur, kommunikationsytor och bebyggelse inte samverkar, vilket försvårar möjligheten att skapa en god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla.

Det är också viktigt att fragmenteringen inte användas för att frångå samlade bedömningar av konsekvenser. Även om alla enskilda detaljplaner kanske inte medför betydande miljöpåverkan var för sig, kan deras samlade effekter ändå göra det. När Vinrankan 2 nu bryts ut ur det tidigare planförslaget för Centrala Telefonplan och behandlas separat, förloras möjligheten till insyn i de sammantagna konsekvenserna av den pågående omvandlingen av Telefonplan. Det gör det också svårt för allmänheten att förstå och påverka planens långsiktiga konsekvenser. En sådan planeringsmetod riskerar att underminera förtroendet för den demokratiska planprocessen.

Mot bakgrund av ovanstående bör en sambedomning genomföras för Vinrankan 2 och övriga detaljplaner inom Telefonplanområdet i syfte att möjliggöra en samordnad analys av samtliga konsekvenser och att säkerställa en socialt hållbar stadsutveckling. Inga ytterligare detaljplaner bör antas innan en sådan konsekvensbeskrivning tagits fram.

Riksintresset för kulturmiljö – behov av samlad prövning

Det nu aktuella planområdet ligger inom ett riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. miljöbalken. De kulturhistoriska värden som bär upp riksintresset har identifierats av Riksantikvarieämbetet (AB114). Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken får dessa värden inte skadas påtagligt. För att kunna bedöma om så sker krävs en samlad analys av hur riksintressets bärande uttryck påverkas av både enskilda planer och den samlade utvecklingen i området.

Länsstyrelsen har i sitt remissyttrande avseende detaljplanen för Centrala Telefonplan riktat skarp kritik mot stadens hantering av riksintresset. Kritiken avser bland annat att de antikvariska utredningar som tagits fram inte i tillräcklig utsträckning utgår från de uttryck för riksintresse som Riksantikvarieämbetet identifierat, samt att det **saknas ett helhetsgrepp** om hur riksintresset påverkas av den samlade utvecklingen i området. Länsstyrelsen har därför krävt både nya antikvariska utredningar med tydlig utgångspunkt i RAÄ:s definitioner och en miljökonsekvensbeskrivning där påverkan på riksintresset bedöms utifrån ett sammanhållet perspektiv.

I samrådsredogörelsen för detaljplanen för Västberga 1:1 (Dp 2013-05016) angav staden att en sådan miljökonsekvensbeskrivning skulle tas fram inför granskningsskedet. Trots detta har Vinrankan 2 brutits ut ur det större planområdet och drivs nu vidare som en separat detaljplan (2023-18952). Detta har skett utan att en samlad miljöbedömning av riksintresset genomförts och utan att de antikvariska analyserna integrerats till en helhet. Att dela upp ett större planområde i flera detaljplaner minskar inte den faktiska påverkan på riksintresset. Tvärtom riskerar en planvis prövning att leda till en successiv försvagning av riksintressets värden, utan att den samlade effekten synliggörs i beslutsunderlaget.

Under arbetet med Centrala Telefonplan har tre antikvariska konsekvensanalyser tagits fram. Den första genomfördes av Tyréns i samband med det tidiga samrådet och utgjorde en omfattande analys av riksintressets kulturhistoriska värden och deras rumsliga samband. I samband med samrådet i december 2022 togs en ny antikvarisk konsekvensanalys fram av Nyréns. I denna anges uttryckligen att analysen medvetet begränsats, eftersom en mer omfattande genomgång redan genomförts av Tyréns. Tyréns utredning utgör därmed fortsatt en central utgångspunkt för förståelsen av områdets kulturhistoriska värden. En tredje antikvarisk konsekvensanalys har därefter tagits fram inom ramen för den nu aktuella detaljplanen. Denna analys förhåller sig inte till Tyréns tidigare slutsatser.

I Tyréns analys framhålls särskilt betydelsen av att Vinrankan 2 m.fl. **lämnas obebyggda**. Utredningen lyfter också Midsommargårdens roll som ett tydligt landmärke i sin närmiljö, genom sin högre höjd jämfört med intilliggande bebyggelse och genom de omgivande öppna ytor. Grönskan tillmäts genomgående stor betydelse och beskrivs som en bärande del av den funktionalistiska planeringsideologin, där bebyggelsen skulle vara friliggande och omges av trädgårdar eller sparad natur. De friliggande smalhusen beskrivs som inbäddade i grönska, och den sparade naturmarken ges en tydlig funktion som avgränsande element i stadsbilden. De obebyggda ytor mellan delområdena bidrar enligt utredningen till områdets öppna och uppluckrade struktur.

Det är positivt att staden nu har tagit fram ett arkitekturprogram för den aktuella detaljplanen. Samtidigt kvarstår betydande problem. Den antikvariska analysen tar inte hänsyn till de slutsatser som dragits i Tyréns tidigare utredning, trots dess uttalade relevans för området. Den föreslagna byggnaden är visserligen mindre än i det tidigare planförslaget, men omfattar fortfarande fyra våningar och riskerar därmed att konkurrera visuellt med Midsommargården. Detta står i tydlig kontrast till Kulturförvaltningens bedömning, enligt vilken platsen endast tål en envåningsutbyggnad av den befintliga livsmedelsbutiken för att inte påtagligt skada riksintressets värden. Arkitekturprogrammet ger dessutom en problematisk beskrivning av ett av riksintressets bärande uttryck – den sparade naturmarken – som framställs som ”oomhändertagen” snarare än som ett bärande uttryck för riksintresset.

Mot denna bakgrund bör detaljplanen för Vinrankan 2 inte antas innan följande förutsättningar uppfyllts:

- En miljökonsekvensbeskrivning har upprättats där påverkan på riksintresset bedöms ur ett helhetsperspektiv i enlighet med Länsstyrelsens krav.
- Exploateringen begränsas till den omfattning som Kulturförvaltningen bedömt som förenlig med riksintresset.
- Exploatören åläggs att säkerställa bevarandet av riksintressets centrala uttryck, särskilt den kuperade terrängen med sparade bergknallar, befintlig vegetation och de obebyggda gröna sambanden. Ny bebyggelse ska underordna sig landskapet och integreras varsamt i grönskan, i linje med områdets funktionalistiska struktur och de kulturhistoriska värden som riksintresset vilar på.

Friytor försvinner nu – och framtida kompensation är osäker

En annan allvarlig konsekvens av den fragmenterade planeringen är bristen på en samlad och övergripande bedömning av tillgången till offentlig friyta i Telefonplan. Tidigare utredningar visar att området riskerar att bli Stockholms tätaste, och kritik – bland annat från stadsdelsnämnden – har upprepade gånger riktats mot att friytan per invånare är otillräcklig

för en socialt hållbar boendemiljö. Barnkonsekvensanalysen för Centrala Telefonplan var också starkt kritisk till att barnens behov av friyta inte tillgodoses. Då Vinrankan 2 tidigare ingick i denna helhet bör denna kritik fortsatt väga tungt i den fortsatta planeringen.

I och med att arbetet med detaljplanen för Centrala Telefonplan pausats kommer inga nya offentliga friytor att tillskapas inom överskådlig framtid. Samtidigt drivs flera separata detaljplaner som innebär fortsatt bebyggelse på befintliga gröna ytor vidare. Detta inkluderar Vinrankan 2 och de så kallade kvarter 6 och 7 i detaljplaneförslaget för Centrala Telefonplan, samt överdäckningen av tunnelbanans södra del som innebär att en del av Västbergaskogen tas i anspråk. Det inkluderar också den nya flerfamiljsbebyggelse i anslutning till Lurparken, i ett grönområde som i det ursprungliga planprogrammet angavs som värdefullt/mycket värdefullt (dnr 2001-14673), som Exploateringsnämnden nyligen fattade beslut om (dnr E2025-01158).

Det ökar risken att tillgången till friyta i området försämras ytterligare jämfört med vad tidigare utredningar och barnkonsekvensanalysen visat.

Fragmenteringen i planprocessen får inte användas som ursäkt för att frånga helhetsbedömningar. Att driva plan efter plan utan samordning gör det omöjligt att bedöma friytornas tillgänglighet och kvalitet i relation till bebyggelsen, vilket försvårar möjligheten att utveckla en socialt och ekologiskt hållbar stadsmiljö. Därför är en samlad bedömning och garanti för kompensation innan ytterligare grönytor tas i anspråk helt avgörande.

Mot bakgrund av ovanstående bör planförslaget för Vinrankan 2 inte antas innan:

- En samlad konsekvensbeskrivning tas fram som tydligt visar friytans tillgänglighet och kvalitet i relation till den planerade bebyggelsen i Telefonplansområdet. Inga befintliga gröna friytor bör bebyggas innan en sådan helhetsbedömning och kompensation är genomförd.

Fragmentering riskerar undergräva allmänhetens förtroende för planprocessen

Den uppdelade planprocess som nu förslås gör det svårt för allmänheten att förstå och påverka planens långsiktiga konsekvenser. Redan under det korta, men välbesökta, samrådsmötet i december 2022 uttryckte många i auditoriet frustration kring möjligheterna att diskutera planens påverkan på den befintliga boendemiljön.

Vid omfattande förändringar av stadens miljöer är det viktigt att allmänheten känner att de kan påverka planprocessen. En fragmenterad planeringsmetod gör det svårare för de kringboende både att sätta sig in i de olika planerna och att lämna synpunkter på dem. Det ökar risken för att förtroendet för planprocessen undermineras och därmed också för ifrågasättandet av demokratiska värden.

Samordnad bedömning ytterst viktig

Sammanfattningsvis är det av yttersta vikt att detaljplanen för Vinrankan 2 och de övriga planerna inom Telefonplansområdet behandlas som en helhet. Detta för att säkerställa att påverkan på riksintresset samt behovet av socialt och ekologiskt hållbara lösningar tas på allvar. Den nu föreslagna byggnaden är visserligen mindre än i det tidigare förslaget, men

fortsatt större än den envåningsutbyggnad av livsmedelsbutiken som Kulturförvaltningen bedömt vara förenlig med riksintressets bevarande.

Mot bakgrund av detta bör planförslaget inte antas förrän:

1. En samlad bedömning gjorts av konsekvenserna av det stora antalet detaljplaner som antagits eller planeras antas i Telefonplansområdet.
2. Att den miljökonsekvensbeskrivning för hela det område som ingår i detaljplanen för Centrala Telefonplan (där Vinrankan 2 mfl tidigare ingick) och som Länsstyrelsen kräver genomförs innan arbetet med detaljplanen för Vinrankan 2 mfl går vidare. Länsstyrelsens krav på ett helhetsperspektiv ska inte frångås genom en fragmentering av planprocessen.
3. Exploateringen har begränsats till den utbyggnad som Kulturförvaltningen bedömt som förenlig med riksintresset.
4. De utlovade nya friytorna har säkerställts genom genomförandegaranti och en tydlig tidsplan.

Med vänlig hälsning,

Peter Nygren, ordförande Telefonplans vänner

Organisationsnummer: 802542-3636

Webbsida www.telefonplansvanner.com

Kontakt kontakt@telefonplansvanner.com

Kopia till: Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning, Stockholms stadsmuseum, Mitti, Bättre Stadsdel